

Уляна ЄВЧУК,

orcid.org/0000-0003-0488-4184

аспірант кафедри польської філології

Львівського національного університету імені Івана Франка

(Львів, Україна) ulyanajevchuk@gmail.com

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ МЕШКАНЦІВ «ВІДНАЙДЕНИХ ЗЕМЕЛЬ» У РОМАНІ ЙОАННИ БАТОР «ПІЩАНА ГОРА»

У статті проведено аналіз роману польської письменниці Йоанни Батор «Піщана Гора» у контексті історичної пам'яті мешканців так званих віднайдених земель. Проблематика історичної пам'яті – одна з найактуальніших у сучасній польській літературі. Авторка роману реконструює події минулого на основі індивідуальних та колективних спогадів, які в часи ПНР замовчувалися з політичних мотивів. Такий підхід дав змогу письменниці об'єктивно відобразити трагічні епізоди в часи Другої світової війни та переселення поляків на землі, які відійшли до Польщі в результаті післявоєнного поділу території.

Зображаючи життя першого і другого поколінь переселенців у шахтарському містечку Валбжих, письменниця показує вплив на їхні долі подій, що відбулися в минулому, зокрема в часи Другої світової війни. Змінивши місце проживання, переселенці пристосовуються до нового способу життя, сподіваються на нові перспективи для себе та своїх дітей, проте їхня ментальність, мотиви поведінки, світобачення значною мірою базуються на попередньому досвіді, пам'яті про колишню малу батьківщину. Відслідковуючи міжпоколіннєві зв'язки, їхній вплив на світогляд персонажів твору, письменниця заперечує соціалістичні міфи про повну асиміляцію переселенців на «віднайдених землях».

Йоанна Батор змальовує складну генеалогію головних героїв – родини Ядзі та Стефана Хмар, заплутані життєві долі їхніх батьків, що зумовило формування їхньої ідентичності як гібридної. Нова ідентичність героїв твору позначена впливом їхнього походження, мораллю, яка панувала в їхніх сім'ях, і водночас новими реаліями життя.

У романі «Піщана Гора» піднімається також тема травматичного досвіду жертв Голокосту, а також тема вимушеного замовчування певних біографічних епізодів, які не вписуються у загальноприйнятий у часи соціалістичної Польщі наратив.

Ключові слова: історична пам'ять, приватна пам'ять, травматичний досвід, переселенці, ідентичність

Uliana YEVCCHUK,

orcid.org/0000-0003-0488-4184

Postgraduate Student at the Department of Polish Philology

Ivan Franko National University of Lviv

(Lviv, Ukraine) ulyanajevchuk@gmail.com

HISTORICAL MEMORY OF THE INHABITANTS OF THE RECOVERED TERRITORIES IN JOANNA BATOR'S NOVEL "SANDY MOUNTAIN"

This article analyzes the novel written by Polish author Joanna Bator "Sandy Mountain" in the context of historical memory of the inhabitants of so-called Recovered Territories. The issue of historical memory problem is one of the most current in modern Polish literature. The author of the novel reconstructs the events of the past on the basis of individual and collective memories that were silenced in the Polish People's Republic for political reasons. This approach allowed the writer to objectively reflect the tragic episodes during the Second World War and the resettlement of Poles on the lands which Poland acquired due to the postwar redistribution of territories.

Depicting the life of the first and second generations of migrants in the town of miners Walbrzych, the writer shows the influence of events in the past on their destinies, in particular, during the Second World War. After changing their place of residence, the settlers adapted to a new way of life, however, their mentality, motives, and worldview are largely based on their previous experience, the memory of the former small homeland. Tracing the intergenerational connections and their influence on the worldview of the heroes of the novel, the writer refutes the socialist myths about the complete assimilation of migrants in the Recovered Territories.

Joanna Bator describes the complicated genealogy of the main characters of the novel – Jadzia and Stefan Chmurzy family, the confusing fates of their parents which led to their hybrid identity. The new identity of the novel's heroes is marked by the influence of their origin, the morality that prevailed in their family and at the same time by the new realities of life.

The novel raises the problem of the traumatic experience of Holocaust victims as well as the topic of forced suppression of certain biographical episodes that do not fit into the narrative generally accepted in the times of socialist Poland.

Key words: historical memory, private history, traumatically experience, migrants, identity.

Постановка проблеми. Проблема пам'яті сьогодні є однією з найактуальніших. Есеїстка, літературознавиця Ірина Старовойт слушно зауважує: «Тему «Як носити тягарі пам'яті?» треба назвати глобальною. Універсальнішою, мабуть, зараз не існує» (Старовойт, 2020). Вона зазначає, що людство, переживши періоди тотального насильства, має глибоко травмовану пам'ять і тепер починає розуміти, що цю проблему не можна замовчувати. Тягар пережитого, начебто залишений у минулому, не зникає сам по собі: він вимагає «занурення», рефлексії, переосмислення.

Пам'ять також є суттєвим чинником конструювання ідентичності у сучасних гетерогенних суспільствах, які переживають постійні міграційні процеси.

Роль художньої літератури у цій «терапії пам'яті» є надзвичайно важливою, бо письменники наративізують різні дискурси пам'яті. На думку історика Франкліна Анкерсмита, ми розуміємо минуле «через надавання відомостям про минуле наративної форми, поміщаючи їх у літературну модель, яка уможливило надання сенсу цим відомостям» (Анкерсміт, 2009: 257). «Письменник рухає смисли, рухає емпатію. Письменник дає подвійне і потрійне дно для тієї історії, яку ми начебто знаємо» (Івасюк, 2020), – зазначає письменниця Леся Івасюк. «Література є тим особливим знаряддям, з допомогою якого стають зареєстрованими, зміцненими, розвинутими, очищеними, а також почутими, відібраними, критично засвоєними – приглушени і зашифровані поголоси дискурсу постзалежності так багатьох (усіх?) із нас» (Nycz, 2011:13), – вважає польський теоретик та історик літератури, культуролог Ришард Ніч.

Поява великої кількості нових творів, у яких розробляється тема пам'яті із сучасної перспективи, зумовлює потребу їх літературознавчих досліджень.

Аналіз досліджень. Для польського суспільства проблема пошуку відповідного способу пізнання, сприйняття, осмислення свого історичного досвіду особливо актуалізувалась після відновлення суверенітету країни у 1989 році.

Літературознавець Адам Мазуркевич виділяє у сучасному польському літературному процесі популярну історичну літературу й літературу «високого реєстру» (Mazurkiewicz, 2016). На його думку, історичні романи поп-культури характеризуються однозначним поділом героїв на позитивних і негативних, повторюваністю фабул, використанням наявних стереотипів, яким підпорядковується аксіологія представле-

ного світу. Такі твори спричиняють до консолідації міфів про минуле, підтримування історичних ресентиментів у польському суспільстві. Навіть образи, які ревізують усталені погляди, є такими тільки тією мірою, якою цього очікує читач (Mazurkiewicz, 2016).

На протигагу літературі, розрахованій на масового читача, високохудожні твори шукають нові способи відображення минулого. Це стосується як тематики історичних повістей, так і поетики, форм експресії. До таких творів можна віднести романи «Дівчинка у червоному плащіку» Роми Лігоцької (2001 р.), «Чорні сезони» Міхала Гловінського (2002 р.), «Родинна історія страху» Агати Тушинської (2005 р.), «Італійські шпильки» Магдалеїни Туллі (2011 р.). Попри відмінності стилю, авторів цих творів об'єднує «пошук «окремої мови», що здатна виразити досвід травми» (Mazurkiewicz, 2016, 30).

Нові підходи до інтерпретації подій минулого, їхнього впливу на теперішнє життя у сучасній польській літературі пов'язані з процесами демократизації, що відбуваються у польському суспільстві, а також із глобальною тенденцією до плюралізації образу минулого у демократичних суспільствах. Література посттоталітарного суспільства відходить від заполітизованості, шукає нові художні засоби передавання емоцій та переживань людей, які були учасниками чи свідками історичних подій. Важливим аспектом літературних творів стало дослідження проявів постпам'яті – впливу пережитого попередніми поколіннями на свідомість і світосприйняття наступних.

Дослідник пам'яті Бартош Коженевський зазначає, що процес демократизації пам'яті включає її регіоналізацію та приватизацію, а також тематизацію певних темних сторін історії (Korzeniewski, 2012). На думку дослідника Пйотра Кв'ятковського, демократизація пам'яті полягає у збільшенні вартості минулого звичайних людей, а не тільки у возвеличенні героїчних епізодів історії: «Демократизація історії відкриває можливість включення минулого у сучасність теперішніх поколінь. Згідно з новим, щораз ширше маніфестованим способом мислення, «звичайне життя» має власне минуле, варте пам'ятання» (Kwiatkowski, 2006: 58–59).

У літературних творах простежується збільшення зацікавлення пізнанням родинних історій, спогадами старших членів родин, трансгенераційними ефектами – механізмом передачі психотравматичного досвіду в наступні покоління. Прикладами таких творів можуть служити романи

«Ляля» Яцка Денеля (2006 р.), «Небко» Бригіди Хельбіг (2013 р.), «Пансіонат» Пьотра Пазінського (2009 р.).

Дискурс пам'яті охоплює також міграційний досвід. Літературознавець Кінга Севіор констатує появу низки нових романів польських письменників, у яких відображено досвід післявоєнної міграції і пов'язану з ним пам'ять малих батьківщин. Це романи «Бамбіно» Інги Івасюв (2008 р.), «Хмурдалія» Йоанни Батор (2010 р.), «Винне місто» Зофії Монкоси (2019 р.) тощо.

На думку дослідниці Інги Івасюв, текстуальна репрезентація міграційного досвіду залишається актуальною і затребуваною. Найвідповіднішим для творення і відчитування міграційних наративів вона вважає саме перспективу досвіду, що дає змогу «відідеологізувати» попередні тексти та уникнути нової ідеологізації в майбутніх (Iwasiów, 2012).

На окрему увагу заслуговує досвід переселення людей на території, які опинились у складі Польщі після Другої світової війни, так звані віднайдені землі. Це явище було масовим, однак, на думку критикині Кінги Севіор, воно недостатньо акцентоване у польському літературному дискурсі, де домінує наратив дисидентської еміграції (Siewior, 2013: 268).

Мета статті – дослідити художнє відображення теми історичної пам'яті та її впливу на конструювання ідентичності переселенців на «віднайдені землі» у романі Йоанни Батор «Піщана Гора».

Виклад основного матеріалу. Роман «Піщана Гора» талановитої польської письменниці Йоанни Батор можна віднести до найпопулярнішого жанру літератури «віднайдених земель» – роману малого реалізму.

Дія роману відбувається у шахтарському містечку Валбжих у південно-західній Польщі, яке після Другої світової війни опинилось у складі ПНР. До війни це було німецьке місто Вальденбург, однак німецьке населення змушене було покинути ці землі. На так звані віднайдені землі приїжджають поляки, заселяють і розбудовують місто.

Письменниця кількома влучними реченнями передає драматизм процесу виселення німців і заселення містечка людьми, яких «нанесло зі світу»: гинуть невинні люди («Шнайдера, який не схожий на кравця, розстрілюють» (Батор, 2015: 12)), знищуються культурні цінності («У залишених будинках друковані готичним шрифтом книги кидають у грубку» (Батор, 2015:12)), змінюється топоніміка. Ці події назавжди закарбувалися у пам'яті переселенців.

Першу хвилю переселених на «нововіднайдені землі» складали переважно бідні селяни з мазовецьких сіл, які займали полишені німцями будинки. Ці люди хочуть побудувати нове життя, почати все з чистого листа. Вони відчують, що із зміною місця проживання втратили свою ідентичність, і сподіваються, що їм вдасться набути нової ідентичності через своїх дітей: «Ті, кого доля занесла до Валбжиха, розмножувалися зі сподіванням, що діти народяться уже з корінням, яке відрізали їм самим, а тоді вони зможуть ухопитися за своїх укорінених дітей і відчують себе на своєму місці, вдома, звідки їх ніхто вже не вижене» (Батор, 2015: 59).

Йоанна Батор тонко вловлює швидко зміну їхньої психології та самооцінки: «Там, звідки вони приїхали, усі ці люди займали дуже мало місця <...> Вони сиділи там згорблені біля столу <...> спали поміж сестрою і братом <...> покійно ховали голову у плечі» (Батор, 2015: 34), на новому ж місці «вони вже відчули, що мають право займати більше місця, і тепер дивувалися, як було можливим те, що раніше у них не було цього місця» (Батор, 2015: 34).

Однак теперішнє життя переселенців, їхня ментальність багато в чому зумовлені подіями, які були в минулому, і це проявляється незалежно від бажання людини.

Авторка на початку роману змальовує буденне життя сім'ї шахтаря Стефана Хмари і його дружини Ядзі, їхню обивательську ментальність, низьку політичну свідомість, приземлений, споживацький спосіб життя їхніх знайомих і сусідів. Йоанна Батор – уродженка Валбжиха, тут пройшли її дитинство і юність, її пам'ять зберегла безліч картин життя, побуту, взаємовідносин між людьми 1970–1990 рр. («Моя пам'ять повна ПНР-івських дрібниць, слів, що вийшли з ужитку, смаків і запахів» (Wszyscy jesteśmy, 2011)). Завдяки багатом деталям Йоанна Батор майстерно відтворює типову картину життя і психологію робітників у соціалістичній Польщі, з мікроісторій людей і речей створює образ життя на Піщаній Горі.

Поступово авторка переходить до опису подій, більш віддалених у часі. Така композиція роману дає змогу зрозуміти витоки теперішніх життєвих цінностей і поведінки героїв. Так, ми дізнаємося, що вуйко Ядзі Казімеж був членом партизанського загону під час Другої світової війни. Однак вчинки цього пана були далекі від героїчних подвигів, як подавала партизанську діяльність офіційна історія. Індивідуальна пам'ять зберегла протилежну історію: вуйко Казімеж «завжди намагався триматися позаду», для нього війна полягала у тому,

що «одні хотіли забрати щось у інших, а переможцем був той, хто примудрявся нажитися за спиною як перших, так і других <...> Він не знав ні співчуття, ні страху – тільки велику потребу мати і здобувати» (Батор, 2015: 55).

Казімеж Масляк не має ніяких моральних принципів: «Він торгував горілкою з німцями і брав золото від євреїв, яких переправляв із Лодзі» (Батор, 2015: 55). Допомагаючи євреям-утікачам, Казімеж ризикує, однак керується при цьому тільки власною вигодою, а не співчуттям до жертв нацизму. Якщо ж йому це ставало невигідно, він міг покинути людину в лісі, завідомо прирікаючи її на смерть. Навіть якщо Казімеж наперед знав, що за утікачем ніхто не прийде, він цим не переймався, вважав, що це не його справа.

Однак Казімеж є авторитетом для мами Ядзі, оскільки зумів добре влаштуватись у Валбжиху, має свій бізнес, тому прислухаються у цій родині до його думки, відправляють Ядзю у Валбжих з надією на протекцію вуйка. Ядзя переймає міщанський світогляд вуйка, пристосуванство.

Батько Ядзі Мацек Масляк був мобілізований і брав участь у війні, проте не проявляв особливого героїзму, не мав патріотичних почуттів: йому «за шість років війни вдалось нікого не вбити <...> протягом найбільшої війни в історії людства думав здебільшого про розведення кравців, постійно розповідаючи про це навіть у радянському полоні» (Батор, 2015: 346). Повернувшись додому, він внаслідок нещасного випадку потонув у річці, і Ядзі це відомо, проте дівчина воліє говорити про нього як про героя. Йоанна Батор вкладає в її уста стереотипні слова, які зазвичай вживали у пропаганді («Мій батько був героєм війни. Загинув на полі бою, його обсипало квітами з яблуні» (Батор, 2015: 19); «Мій батько <...> сам-один убив сто німців. Він літав у літаку і стріляв у них із неба, трупи падали густо-густо, і фашисти накладали в майтки зі страху. Батько був неймовірно мудрий і відважний!» (Батор, 2015: 349)), показуючи, що офіційно нав'язуване «правильне» трактування історичних подій (фашисти – боягузи і негідники, наші солдати – беззаперечні герої) заміняло, спотворювало правдиві факти історії.

Дочка Ядзі і Стефана Домініка не знаходить порозуміння з батьками. Наприкінці роману розкривається таємна приватна історія цієї родини, у якій криється причина зовнішньої несхожості та відмінності у характерах дочки і батьків. Виявляється, що біологічним батьком Ядзі був не чоловік її мами Мацек Масляк, а єврей Ігнацій, якого переховувала мати Ядзі Софія в час війни.

Через цю родинну історію Йоанна Батор передає трагедію Голокосту на теренах Польщі. Війна увірвалася у життя Ігнація (Іцика) Гольдбаума, студента медицини у Варшаві, і «змела його майбутнє, як жменьку попелу» (Батор, 2015: 332). З його тридцятиособової родини врятувався тільки п'ятирічний двоюрідний брат, якого пригорнула польська родина. Самому Ігнацієві вдалось вирватись із гетто за допомогою польських друзів, які вивезли його з Варшави. Однак у родині, де він мав мешкати, «страх переміг щедро оплачене милосердя» (Батор, 2015: 334), і йому знову довелося тікати. У лісі він віддав останню цінну річ чоловікові, який обіцяв повернутись за ним, але так і не повернувся.

Схожа історія трапилася з іще одним євреєм, якого, покинутого у лісі, застрелили німці. Коли його знайшли робітники лісопилки, він був ще живий, однак страх так скував людей, що навіть води тому нещасному ніхто не наважився подати.

На прикладі цих епізодів Йоанна Батор правдиво показує різну поведінку польського населення по відношенню до євреїв в часи Голокосту: хтось допомагав переслідуванім, хтось співчував, але боявся, а дехто наживався на їхній біді.

Софія не побоялася допомогти утікачеві, який опинився у неї на подвір'ї. Вона заховала його на горищі, приносила їжу. Між молодими людьми спалахує почуття. Йоанна Батор психологічно правильно передає відчуття закоханих: для них «війна тривала на якійсь іншій планеті <...> Дерев'яний дім із Софією та Ігнацієм віддалявся від неї <...> і рвався до зірок» (Батор, 2015: 338); вони по-своєму щасливі.

На противагу Софії, для якої природньо опікуватися хворим, вимученим, знедоленим Ігнацієм, виведено негативний персонаж – жадібного антисеміта і збоченця залицяльника Софії поліцейа Манека Горгула. Цей чоловік шукав Ігнація, бо був переконаний, що жид-комуняка мусить мати золото й гроші, а йому нічого з цього не перепало. Інформацію йому надали «свої люди з лісу» (Батор, 2015: 340). Цим коротким зауваженням авторка підкреслює, що і серед партизанів були продажні особи, які доносили поліції про тих, хто переховувався.

Вистеживши утікача, Манек увірвався до дому Софії, вистрелив в Ігнація, а Софію згвалтував. Народивши дочку, жінка не мала певності, хто батько дитини. Подібність до Ігнація проявилась аж у внучки Софії – Домініки, яку вона безмежно любила і знаходила з нею цілковите взаємне порозуміння.

Софія зберігала свою таємницю, не відкривала правди навіть своїй дочці. Будучи віруючою, вва-

жала, що вчинила гріх, зрадивши чоловіка, і за це відповідно покарана Богом. Через тривалий час Софію знаходить історик, який пише книгу про поляків, що рятували євреїв під час війни. Софія розповідає йому свою історію. Йоанна Батор акцентує увагу на точності й детальності, з якою зберігає приватна пам'ять визначальні події, пережиті стресові відчуття: *«Вона пам'ятала день і годину. Такі дні і години не забуваються. У неї залишилося тільки пів горнятка молока, вона нагріла його і додала води, не мала навіть борщу на зупу-заливайку»* (Батор, 2015: 367).

Така ж чіткість спогадів про воєнний час характерна для Ігнація: *«Спогад про неприємного партизана зі шрамом на щоці, який забрав його з дому Софії, повернувся до Ігнація так чітко, ніби він ще вчора сидів із ним разом у Заліському лісі»* (Батор, 2015: 375); *«він раптом побачив їх (очей Софії) яскраву блакить, таку, як багато років тому, і у нього аж закололо в серці»* (Батор, 2015: 377); *«йому здавалося, що він відчуває розігрітий сонцем стрих і яблука у дерев'яних скринях»* (Батор, 2015: 435).

За теорією французького соціолога Моріса Гальбвакса, індивідуальна пам'ять нерозривно пов'язана з колективною, яка є ширшою за спогади окремого індивіда (Halbwachs, 1992). На його переконання, кожна соціальна група формує загальне уявлення про власне минуле й забезпечує міжпоколіннєву трансляцію значущого для цієї групи історичного знання. Для єврея Ігнація спогади про воєнний час, коли він переховувався у домі Софії, доповнюються знанням про трагедію Голокосту, спогадами про життя в єврейській родині до війни: *«Ігнацій притискається обличчям до сухого, мов сіно, волосся старої жінки. Він думає про Аушвіц і волосся, йому здалося, що він упізнав косичку дівчинки на ім'я Міріам, до якої пускав паперові літачки з балкону тітки Роіси Бойсс»* (Батор, 2015: 455). Його власні спогади невіддільні від колективної пам'яті єврейського народу.

З роками Ігнацій усе більше згадував минуле, яке *«муляло йому, ніби пісок під повіками»* (Батор, 2015: 376). В кінці роману Софія та Ігнацій зустрічаються, проте цю зустріч авторка не наважилась описати. Вона показує її завуальовано, через сприйняття сусіда, що підглядає та підслуховує під вікном. Вважаємо це мінусом твору, оскільки діалог героїв міг би стати рефлексією над їхніми долями.

Сюжетна лінія, що стосується чоловіка Ядзі, також пов'язана з темою еміграції: батьків Стефана переселили з білорусько-польського при-

кордоння. Письменниця добре передає тривогу й розгубленість вимушених переселенців, яких наказ про виселення застав зненацька, і вони не могли швидко зорієнтуватися, що потрібно взяти із собою: мати Стефана Галина *«пам'ятає, як стояла спантелічена з вазонком у руці і дивилася у вікно»* (Батор, 2015: 140); *«поїзди везли їх разом із музичними скриньками і постіллю, з варенням у банках, із ковбасою, зі спогадами, які замерзли у щораз чужіших закапелках пам'яті – все брудніших, повних бліх і смердючих»* (Батор, 2015: 141).

Хоч у часи ПНР про це примусове переселення не можна було згадувати, а про радянських солдатів треба було говорити лише як про визволителів, індивідуальна та колективна пам'ять людей зафіксувала трагічні сцени переселення на нове місце проживання, негуманне ставлення радянських солдатів до людей, яких переселяли: *«Перша людина з їхнього вагону померла ще до перетину кордону <...> Уночі якийсь недужий чоловік щось шепотів, стогнав і хапався за серце <...> Галина виразно пригадає довгі пальці трупа у долоні його дружини <...> Росіяни добре знали, що у вагоні труп, але навіть їм було створювати собі проблеми»* (Батор, 2015: 141).

Характерним є такий епізод: Галина забирає залишений у поїзді альбом з фотографіями багатої сім'ї, внучці розповідає, що на фотографіях – її прабабця і прадід, вигадує цілу історію про аристократичну родину, згодом в альбом вклеюють світлини уже справі родичів. Цей альбом є метафорою змішаної, гібридної ідентичності переселених людей.

Гібридну ідентичність мають усі основні персонажі роману. Ядзя звикла вважати себе дочкою героя війни, боїться змінити цю зручну для неї фантазію, тому не бажає зустрічатися зі своїм справжнім батьком. Вона займає компромісну позицію до наявного ладу, не сповідує жодної ідеології. Ідентичність Ядзі включає прагнення закорінитися на новому місці через достойне, на її думку, влаштування дочки у перспективі.

У Домініки, навпаки, є потреба конструювати свою власну ідентичність, а не насажену матір'ю. Це проявилось у бажанні виїхати з міста, вести спосіб життя на власний розсуд, принциповій номадичності, «незакоріненості».

Письменниця показує гібридну ідентичність фактично всіх мешканців Піщаної Гори. Ідентичність першого покоління переселенців визначається втратою звичного для них укладу життя, традицій, природи, які були притаманні їхнім малим батьківщинам. Вони почуваються чужими в індустріальному місті, нові реалії життя спричи-

няють відчуття дискомфорту, розчарування, ностальгію за втраченим, ідеалізацію минулого.

Соціалістичний лад мав витворювати гомогенну колективну ідентичність, і справді, багато в чому свідомість наступних поколінь мешканців Валбжиха типізується, особливо під впливом пропаганди, однак спогади про минуле, які передаються в наступні покоління попередніми, протидіють цьому процесу. Все пережите в минулому, особливо травматичний досвід, значною мірою визначає теперішнє. Такий підхід, як зазначає Кінга Севіор, є відмінним від соціалістичних міфів про повну культурну асиміляцію мешканців «віднайдених земель» (Siewior, 2013: 287).

Висновки. Отже, у романі «Піщана Гора» Йоанна Батор з великою переконливістю і художньою майстерністю зображає заплутані життєві долі переселенців, які чи то з примусу, чи то з

власної волі опинились на «віднайдених землях». Переїнята емпатією до жителів Валбжиха, вона хоче зрозуміти їх, тому акцентує увагу на індивідуальній пам'яті, оскільки така пам'ять, як пише історикня Оксана Кісь, «найменше зазнає впливу домінуючих політичних дискурсів» (Кісь, 2013). Звернення до індивідуальної пам'яті дало змогу письменниці об'єктивно інтерпретувати події, які були в часи Другої світової війни, без ідеалізації поляків та без ура-патріотизму.

Йоанна Батор відслідковує міжпоколіннєві зв'язки, через які передається приватна пам'ять, підводить до висновку. Однак, на нашу думку, роман дещо переобтяжений сюжетними лініями, зачіпає надто багато тем, що унеможливає глибші рефлексії над життєвими колізіями основних персонажів твору, осмислення їхнього досвіду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анкерсміт Ф. Постмодерністська «приватизація» минулого. *Україна модерна. Пам'ять як поле змагань*. 2009. Вип. 4 (15). С. 246–271.
2. Батор Й. Піщана Гора / пер. з пол. Н. Сняданко. Львів : Астролябія, 2015. 480 с.
3. Івасюк Л. Уся наша історія як горор, від якого не втекти, доки не глянемо йому у вічі [Інтерв'ю з письменницею Лесею Івасюк / розмовляла Ганна Гнедкова]. URL: <https://www.chytomo.com/lesia-ivasiuk-usia-nasha-istoriia-iak-horor-vid-iakoho-ne-vteky-doky-ne-hlianemo-jomu> (дата звернення: 14.12.2020).
4. Кісь О. Колективна пам'ять та історична травма: теоретичні рефлексії на тлі жіночих спогадів про Голодомор. URL: <https://uamoderna.com/md/216-216> (дата звернення: 14.12.2020).
5. Старовойт І. Носити тягарі пам'яті. URL: <https://zbruc.eu/node/99115> (дата звернення: 14.12.2020).
6. Halbwachs M. On collective memory. Chicago : The University of Chicago Press, 1992. 244 p.
7. Iwasiów I. Hipoteza powieści neo-post-osiedleńczej. *Narracje migracyjne w literaturze polskiej XX i XXI wieku* / pod red. H. Gosk. Kraków : Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych “Universitas”, 2012. S. 209–224.
8. Korzeniewski B. Transformacja pamięci – o nieliniowym charakterze przemian w pamięci Polaków. *Sensus Historiae*. Bydgoszcz, 2012. Vol. IX. No. 4. S. 11–22.
9. Kwiatkowski P. Pamięć zbiorowa współczesnego społeczeństwa polskiego, czyli pożegnanie z romantycznym mitem bohaterskim. *Teraźniejszość i pamięć przeszłości. Rozumienie historii w literaturze polskiej XX i XXI wieku* / pod red. H. Gosk, A. Zieniewicz. Warszawa : Dom Wydawniczy Elipsa, 2006. S. 54–71.
10. Mazurkiewicz A. Polska współczesna powieść historyczna i kultura popularna (prolegomena). *Czytanie Literatury. Łódzkie Studia Literaturoznawcze*. Łódź. 2016. № 5. S. 13–35. DOI: <https://doi.org/10.18778/2299-7458.05.02>.
11. Nycz R. “Nie leczony, chroniczny pogłos”. Trzy uwagi o polskim dyskursie postzależnościowym. *Kultura po przejściach, osoby z przeszłością: polski dyskurs postzależnościowy – konteksty i perspektywy badawcze* / pod red. R. Nycz. Kraków : Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych “Universitas”, 2011. S. 7–12.
12. Siewior K. Tożsamość odzyskana? (Re)transkrypcje doświadczeni migracyjnego w powieści neo-post-osiedleńczej. *Teksty Drugie*. Warszawa, 2013. No. 3. S. 266–289.
13. Wszyscy jesteśmy mieszkańcami. [Rozmowa z Joanną Bator / rozm. przepr. Agnieszka Swoińska]. URL: <https://www.dwutygodnik.com/artukul/2547-wszyscy-jestesmy-mieszancami.html> (дата звернення: 14.12.2020).

REFERENCES

1. Ankersmit F. Postmodernistka “prywatyzacja” mynuloho [Postmodern “privatization” of the past]. Kyiv: “Ukraina moderna. Pamiat yak pole zmanhan” 2009. Vyp. 4 (15). pp. 246–271 [in Ukrainian].
2. Bator Y. Pishchana hora / per. z pol. Natalky Sniadanko [Sandy Mountain]. Lviv : “Astroliabiiia”, 2015. 480 p. [in Ukrainian]
3. Ivasiuk L. Usia nasha istoriia yak horor, vid yakoho ne vteky, doky ne hlianemo yomu u vichi [Our whole history is like horror from which we cannot escape until we face it]. URL: <https://www.chytomo.com/lesia-ivasiuk-usia-nasha-istoriia-iak-horor-vid-iakoho-ne-vteky-doky-ne-hlianemo-jomu> (Last accessed: 14.12.2020) [in Ukrainian].
4. Kis O. Kolektyvna pamiat ta istorychna travma: teoretychni refleksii na tli zhinochykh spohadiv pro Holodomor. [Collective memory and historical trauma: theoretical reflections on the background of women’s memories of the Holodomor]. URL: <https://uamoderna.com/md/216-216> (Last accessed: 14.12.2020) [in Ukrainian].
5. Starovoit I. Nosyty tiahari pamiati. [Carrying the burdens of memory] <http://zbruc.eu/node-99115> (Last accessed: 14.12.2020) [in Ukrainian].

6. Halbwachs M. On collective memory – Chicago : The University of Chicago Press, 1992. 244 p.
7. Iwasiów I. Hipoteza powieści neo-post-osiedleńczej // Narracje migracyjne w literaturze polskiej XX i XXI wieku ; pod red. H. Gosk. – Kraków, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych “Universitas”, 2012. S. 209–224.
8. Korzeniewski B. Transformacja pamięci – o nieliniowym charakterze przemian w pamięci Polaków. Sensus Historiae. Bydgoszcz, 2012. Vol. IX, No. 4. S. 11–22.
9. Kwiatkowski P. Pamięć zbiorowa współczesnego społeczeństwa polskiego, czyli pożegnanie z romantycznym mitem bohaterskim // Teraźniejszość i pamięć przeszłości. Rozumienie historii w literaturze polskiej XX i XXI wieku ; pod red. H. Gosk, A. Zieniewicza. – Warszawa, Dom Wydawniczy Elipsa, 2006. S. 54–71.
10. Mazurkiewicz A. Polska współczesna powieść historyczna i kultura popularna (prolegomena). Czytanie Literatury. Łódzkie Studia Literaturoznawcze. Łódź, 2016. № 5. S. 13-35. DOI: <https://doi.org/10.18778/2299-7458.05.02>.
11. Nycz R. “Nie leczony, chroniczny pogłos”. Trzy uwagi o polskim dyskursie postzależnościowym // Kultura po przejściach, osoby z przeszłością: polski dyskurs postzależnościowy – konteksty i perspektywy badawcze ; pod red. R. Nycz. – Kraków. Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych “Universitas”, 2011. S. 7–12.
12. Siewior K. Tożsamość odzyskana? (Re)transkrypcje doświadczeni migracyjnego w powieści neo-post-osiedleńczej. Teksty Drugie. Warszawa, 2013. No. 3. S. 266–289.
13. Wszyscy jesteśmy mieszkańcami. [Rozmowa z Joanną Bator / rozm. przepr. Agnieszka Swoińska]. URL: <https://www.dwutygodnik.com/artukul/2547-wszyscy-jestesmy-mieszancami.html> (Last accessed: 14.12.2020).